«Տարբերակ21»ի ԱԻ եւ թուային արհեստագիտութեան բառարան

1. Նպատակ եւ սկզբունք

Այս բառարանին նպատակն է ժամանակակից արհեստագիտական եւ թուային աշխարհին վերաբերող եզրերը ներկայացնել գործածելի, բնական եւ հասկնալի արեւմտահայերէնով: Ան կը ձգտի արեւմտահայերէնին տալու այն բառապաշարը, որ անհրաժեշտ է արուեստական իմացականութեան, համակարգչային գիտութեան, համացանցի եւ նոր արհեստագիտութիւններու մասին մտածելու, գրելու եւ հաղորդակցելու համար:

Հիմնական սկզբունքը օտար եզրերուն ամէն գնով բառացի համարժէքներ հնարելը չէ: Նախապատուութիւնը կը տրուի այնպիսի բառերու եւ եզրերու, որոնք ճշգրտօրէն կը փոխանցեն հասկացութիւնը, կը համապատասխանեն արեւմտահայերէնի լեզուական տրամաբանութեան եւ կրնան բնականօրէն մտնել առօրեայ ու մասնագիտական գործածութեան մէջ:

Անհրաժեշտութեան պարագային կարելի է պահել նաեւ արդէն տարածուած օտար բառը կամ ստեղծել նոր եզր՝ եթէ ան աւելի գործածելի եւ հասկնալի է:

Այս աշխատանքը ամբողջական կամ վերջնական բառարան մը ըլլալու յաւակնութիւնը չունի: Ներկայացուած բառացանկը տակաւին սահմանափակ է, եւ բազմաթիւ կարեւոր եզրեր ու հասկացութիւններ դուրս մնացած են անկէ: Աւելին՝ ընդգրկուած եզրերէն ոմանց հայերէն համարժէքները տակաւին վերջնականապէս ճշդուած չեն եւ յաւելեալ ուսումնասիրութեան, մասնագիտական քննարկումի ու լեզուական փորձարկումի կը կարօտին: Հետեւաբար, այստեղ ներկայացուած առաջարկները պէտք չէ ընկալել իբրեւ անփոփոխ կամ պարտադիր լեզուական կանոններ, այլ՝ իբրեւ շարունակուող աշխատանքի մը արդիւնք:

Այս իմաստով, բառարանը կը դիտուի իբրեւ կենդանի եւ զարգացող աշխատանք: Լեզուն եւ արհեստագիտութիւնը շարունակ կը զարգանան, հետեւաբար նոր եզրեր պիտի աւելնան, որոշ ընտրութիւններ պիտի ճշգրտուին, իսկ ուրիշներ կրնան վերանայուիլ՝ իրական գործածութեան, մասնագիտական քննարկումներու եւ լեզուական փորձառութեան հիման վրայ:

Վերջնական նպատակը պարզապէս բառեր թարգմանելը չէ, այլ՝ արեւմտահայերէնով ժամանակակից աշխարհը անուանելու, հասկնալու եւ անոր մասին մտածելու կարելիութիւնը ընդարձակելը:

Այս բառարանին մէջ ամփոփուած եզրերը նախապէս, այբբենական հերթականութեամբ, հրապարակուած են «Տարբերակ»ի էջերուն մէջ: Ներկայ հրատարակութիւնը զանոնք կը համախմբէ մէկտեղ՝ ընթերցողին տրամադրելով գործածական բառացանկ մը եւ հնարաւորութիւն ընձեռելով վերանայելու որոշ համարժէքներ, ճշդելու անոնց իմաստները եւ շարունակելու եզրաբանական քննարկումը:

2. Եզրերու կարգավիճակը

«Նախընտրելի»՝ այս հրատարակութեան մէջ առաջարկուած հիմնական համարժէքը: «Գործածական»՝ հայերէնի մէջ արդէն գործածուող ձեւը: «Քննարկելի»՝ եզրը կամ անոր ճշգրիտ իմաստը տակաւին քննարկման կարիք ունի: Այս նշումները չեն փոխեր եզրերուն նախորդ հրապարակման փաստը:

3. Անգլերէն–արեւմտահայերէն բառացանկ (A–Z)

English	Արեւմտահայերէն	Կարգավիճակ / դիտողութիւն
ACCOUNT	հաշիւ	Գործածական
ACCOUNTABILITY	պատասխանատուութիւն / հաշուետուութիւն	Քննարկելի
AGENT	գործակալ	Նախընտրելի
AI AGENT	ԱԻ գործակալ	Նախընտրելի
AI DEVELOPER	ԱԻ մշակող	Նախընտրելի
AI LITERACY	ԱԻ գրագիտութիւն	Նախընտրելի
AI MODEL	ԱԻ մոտել	Նախընտրելի
AI SYSTEM	ԱԻ համակարգ	Նախընտրելի
ALGORITHM	ալկորիթմ	Նախընտրելի
APPLICATION / APP	յաւելուած / ծրագիր	Ըստ գործածութեան
APPLICATION PROGRAMMING INTERFACE (API)	ծրագրաւորման միջերես (API) / օղակ	Քննարկելի. Համակարգերու միջեւ հաղորդակցութեան սահմանուած միջերես:
ARTIFICIAL GENERAL INTELLIGENCE (AGI)	ընդհանուր արուեստական իմացականութիւն	Նախընտրելի
ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI)	արուեստական իմացականութիւն (ԱԻ)	Նախընտրելի
ARTIFICIAL NEURAL NETWORK	արուեստական նեարդային ցանց	Նախընտրելի
AUTHENTICATION	ինքնութեան հաստատում	Նախընտրելի
AUTOMATION	ինքնագործութիւն	Նախընտրելի
AUTONOMOUS VEHICLE	ինքնավար փոխադրամիջոց	Նախընտրելի
BACKUP	պահուստ	Նախընտրելի
BENCHMARK	համեմատական փորձարկում / չափանիշ	Քննարկելի. ԱԻ-ի մէջ կրնայ նշանակել նաեւ գնահատման միասնական չափանիշներով

		կատարուող փորձարկում կամ այդ նպատակով կազմուած տուեալներու հաւաքածոյ:
BIAS	կողմնակալութիւն	Նախընտրելի
BIG DATA	մեծածաւալ տուեալներ / մեծ տուեալներ	Քննարկելի
BIOMETRIC DATA	կենսաչափական տուեալներ	Նախընտրելի
BROWSER	դիտարկիչ	Գործածական
CHATBOT	զրուցավար / զրուցային ծրագիր	Քննարկելի
CLOSED SOURCE	փակ աղբիւրով	Նախընտրելի
CLOUD COMPUTING	ամպային հաշուարկ	Նախընտրելի
CLOUD STORAGE	ամպային պահեստաւորում / ամպային պահեստ	Քննարկելի. Առաջինը՝ ծառայութիւն կամ գործողութիւն, երկրորդը՝ պահեստային տարածք:
CODE	քոտ	Նախընտրելի
CODING	քոտաւորում	Նախընտրելի
COMPUTER SCIENCE	համակարգչային գիտութիւն	Նախընտրելի
COMPUTER VISION	համակարգչային տեսողութիւն	Նախընտրելի
COMPUTING	հաշուարկ / համակարգչային հաշուարկ	Նախընտրելի
CONTENT MODERATION	բովանդակութեան վերահսկում	Քննարկելի
CONTEXT	քոնթեքսթ	Նախընտրելի
CONTEXT WINDOW	քոնթեքսթի պատուհան	Քննարկելի
COPYRIGHT	հեղինակային իրաւունք	Գործածական
CYBERATTACK	թուային յարձակում	Նախընտրելի
CYBERSECURITY	թուային անվտանգութիւն	Նախընտրելի
DATA	տուեալներ	Նախընտրելի
DATABASE	տուեալներու շտեմարան	Նախընտրելի
DATA CENTER	տուեալներու կեդրոն	Նախընտրելի

DATASET	տուեալներու հաւաքածոյ	Նախընտրելի
DEEP LEARNING	խոր ուսուցում	Նախընտրելի
DEEPFAKE	ԱԻ-ով կեղծուած պատկեր / ձայն / տեսանիւթ	Քննարկելի
DEVELOPER	մշակող	Նախընտրելի
DIGITAL	թուային	Նախընտրելի
DIGITAL DIVIDE	թուային խզում / թուային անհաւասարութիւն	Քննարկելի
DIGITAL FOOTPRINT	թուային հետք	Նախընտրելի
DIGITAL INFRASTRUCTURE	թուային ենթակառոյց	Նախընտրելի
DIGITAL LITERACY	թուային գրագիտութիւն	Նախընտրելի
DIGITAL PLATFORM	թուային հարթակ	Նախընտրելի
DOWNLOAD	ներբեռնել	Գործածական
DRONE	անօդաչու սարք / տրոն	Քննարկելի
EMBEDDING	վեքթըրային ներկայացում	Քննարկելի. Տուեալներու՝ ուսուցուած թուային տարածութեան մէջ ներկայացման եղանակ:
ENCRYPTION	գաղտնագրում	Նախընտրելի
EXPLAINABILITY	բացատրելիութիւն	Նախընտրելի
FILE	ֆայլ / նիշք / թղթածրար	Քննարկելի. «Նիշք»՝ առանձին համակարգչային file-ի համար. «թղթածրար»՝ ըստ գործածութեան:
FILE FORMAT	թղթածրարի ձեւաչափ	Նախընտրելի
FINE-TUNING	ճշգրտում	Քննարկելի
FIREWALL	Պաշտպանական պատ/ պաշտպանողական պատ / firewall	Քննարկելի
FOLDER	թղթապանակ	Գործածական
GENERATE	ստեղծել / արտադրել	Ըստ գործածութեան
GENERATED CONTENT	ստեղծուած բովանդակութիւն / ԱԻ-ով ստեղծուած բովանդակութիւն	Ըստ քոնթեքսթի. Երկրորդը յատուկ է ԱԻ-ով ստեղծուած նիւթին:

HALLUCINATION	շինծու տեղեկութիւն / անհիմն պատասխան	Քննարկելի
HARDWARE	սարքակազմ	Նախընտրելի
HUMANOID	մարդակերպ	Նախընտրելի
HUMANOID ROBOT	մարդակերպ ռոպոթ / մարդառոպոթ	Նախընտրելի՝ «մարդակերպ ռոպոթ»:
HYBRID WORK	խառնածին աշխատանք	Նախընտրելի
INFERENCE	եզրայանգում / արդիւնքի արտադրում	Քննարկելի
INFORMATION TECHNOLOGY (IT)	տեղեկատուական արհեստագիտութիւն (IT)	Քննարկելի
INFRASTRUCTURE	ենթակառոյց	Նախընտրելի
INPUT	մուտքային տուեալ / մուտք	Ըստ գործածութեան
INTELLECTUAL PROPERTY	մտաւոր սեփականութիւն	Գործածական
INTERFACE	օղակ / միջերես	Նախընտրելի
INTERNET	համացանց	Նախընտրելի
LARGE LANGUAGE MODEL (LLM)	լեզուական մեծ մոտել	Նախընտրելի
LINK	յղում	Գործածական
MACHINE LEARNING	մեքենական ուսուցում	Նախընտրելի
MALWARE	վնասակար ծրագիր / վնասաբեր ծրագրակազմ	Քննարկելի
MACHINE TRANSLATION	մեքենական թարգմանութիւն	Գործածական
MISINFORMATION	սխալ տեղեկութիւն	Քննարկելի. Պէտք է տարբերել դիտաւորեալ ապատեղեկատուութենէն (disinformation):
MODEL	մոտել	Նախընտրելի
MODEL TRAINING	մոտելի մարզում	Նախընտրելի
MULTIMODAL	բազմաձեւ / բազմատեսակ մուտքերով	Քննարկելի
MULTIMODAL AI	բազմաձեւ ԱԻ	Ըստ գործածութեան
NATURAL LANGUAGE	բնական լեզուի մշակում	Նախընտրելի

PROCESSING (NLP)		
NETWORK	ցանց	Գործածական
NEURAL NETWORK	նեարդային ցանց	Նախընտրելի
OPEN SOURCE	բաց սկզբնաղբիւրով / բաց աղբիւրով	Քննարկելի
OPERATING SYSTEM	գործառական համակարգ	Նախընտրելի
OUTPUT	ելք / արտադրուած արդիւնք	Ըստ գործածութեան
PARAMETER	պարամեթր / ներքին փոփոխական	Քննարկելի. «Չափանիշ»ը կրնայ շփոթուիլ գնահատման չափանիշին հետ:
PASSWORD	գաղտնաբառ	Գործածական
PERSONAL DATA	անձնական տուեալներ	Գործածական
PHISHING	խայծում / խաբէական հաղորդագրով (message) տուեալներ կորզել	Քննարկելի
PLATFORM	հարթակ	Նախընտրելի
PREDICTION	կանխատեսում	Նախընտրելի
PRIVACY	գաղտնիութիւն / անձնական կեանքի անձեռնմխելիութիւն	Ըստ գործածութեան
PROGRAM	ծրագիր	Գործածական
PROGRAMMING	ծրագրաւորում	Գործածական
PROMPT	հրահանգ	Նախընտրելի
PROMPT ENGINEERING	հրահանգներու նախագծում	Նախընտրելի. Հրահանգներու մշակում, փորձարկում եւ կատարելագործում:
QUANTUM COMPUTING	քուանթային հաշուարկ	Քննարկելի
RANSOMWARE	փրկագնային ծրագիր	Նախընտրելի
REASONING	տրամաբանութիւն / դատողութիւն	Քննարկելի
RECOMMENDATION SYSTEM	յանձնարարական համակարգ / առաջարկող համակարգ	Քննարկելի
REMOTE WORK	հեռավար աշխատանք	Գործածական
ROBOT	ռոպոթ	Գործածական

ROBOTICS	ռոպոթագիտութիւն / ռոպոթային արհեստագիտութիւն	Քննարկելի
SEARCH ENGINE	որոնիչ / որոնողական շարժիչ	Նախընտրելի
SENSOR	զգայակ	Նախընտրելի
SERVER	սպասարկիչ	Նախընտրելի
SCROLL	գլորել	Նախընտրելի
SCROLLING	գլորում	Նախընտրելի
SMART DEVICE	խելացի սարք	Գործածական
SOCIAL MEDIA	ընկերային ցանցեր / ընկերային լրատուամիջոցներ	Քննարկելի. «Ընկերային ցանցեր»ը բոլոր հարթակները չի ընդգրկեր:
SOFTWARE	ծրագրակազմ	Նախընտրելի
SPEECH RECOGNITION	խօսքի ճանաչում	Նախընտրելի
STARTUP	սթարթափ / նորաստեղծ ձեռնարկութիւն	Գործածական. «Փորձառական նախաձեռնութիւն»ը միշտ ճշգրիտ չէ:
SYSTEM	համակարգ	Նախընտրելի
TECHNICAL	թեքնաբանական / թեքնիք	Քննարկելի՝ ըստ իմաստին եւ գործածութեան:
TECHNOLOGICAL	արհեստագիտական	Նախընտրելի
TECHNOLOGY	արհեստագիտութիւն	Գործածական
TEXT-TO-SPEECH (TTS)	գրութենէ խօսքի փոխակերպում	Նախընտրելի
TOKEN	լեզուական միաւոր (թոքըն)	Քննարկելի. Կրնայ ըլլալ բառ, բառամաս, կէտադրական նշան կամ այլ միաւոր:
TOKENIZATION	միաւորներու բաժանում (թոքընացում)	Քննարկելի. Կախեալ է «token» եզրին ընտրութենէն:
TRAINING (AI)	մարզում / ուսուցում	Նախընտրելի
TRAINING DATA	մարզումի տուեալներ	Նախընտրելի
TRANSFORMER	փոխակերպիչ / Transformer	Քննարկելի
TRANSPARENCY	թափանցիկութիւն	Գործածական

UPLOAD	վերբեռնել	Նախընտրելի
URL	համացանցային հասցէ / URL	Նախընտրելի
USER	օգտագործող	Գործածական
USERNAME	օգտագործողի անուն	Նախընտրելի
VIRTUAL	վիրտուալ / թուացեալ	Քննարկելի
VIRTUAL REALITY (VR)	վիրտուալ իրականութիւն / թուացեալ իրականութիւն	Քննարկելի
VOICE RECOGNITION	ձայնի ճանաչում	Նախընտրելի
WEBPAGE	համացանցային էջ	Նախընտրելի
WEBSITE	կայք	Նախընտրելի

4. Քննարկելի եզրերու մասին

«Քննարկելի» նշումը չի նշանակեր, որ եզրը գործածութեան համար անպայման անյարմար է: Ան կը յիշեցնէ, որ որոշ հասկացութիւններու համար վերջնական համարժէք ընտրելու նպատակով անհրաժեշտ են արհեստագիտական ճշգրտում, լեզուական քննարկում եւ գործածութեան փորձ: Նախկին հրապարակումներուն մէջ հանդիպող տարբերակները կարելի է համեմատել այս համախմբուած ցանկին հետ:

Մասնաւորաբար քննարկման բաց կը մնան՝ accountability, chatbot, content moderation, deepfake, embedding, fine-tuning, hallucination, inference, multimodal, parameter, phishing, reasoning, token, transformer եւ virtual հասկացութիւններուն համարժէքները:

Այս բառացանկը բաց է մասնագիտական դիտողութիւններու եւ հետագայ լրացումներու: